

ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР ТРАНСФОРМАЦІЙ У СФЕРІ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ШКОЛИ РОБІТНИЧОЇ МОЛОДІ ЯК НОВИЙ ТИП ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ У ПІСЛЯОКУПАЦІЙНИЙ ПЕРІОД (1943-1950)

Наталія Б. Антонець

Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна

ant.n@i.ua

З початком звільнення наприкінці грудня 1942 р. території України від німецької окупації тут відновлюється життя, побудоване на загальних для усього Радянського Союзу засадах. Як відомо, внаслідок подій Другої світової війни народне господарство Української РСР було повністю зруйновано. Оскільки практично всі чоловіки були мобілізовані до армії або працювали на евакуйованих на схід СРСР підприємствах, початок відбудови української економіки ліг на плечі жінок, літніх людей, інвалідів, а також підлітків. Це спричинило необхідність створити новий тип загальноосвітнього навчального закладу – школу для навчання та виховання підлітків, зайнятих в умовах війни на виробництві.

Початком створення мережі шкіл нового типу стала ухвала 15 липня 1943 р. постанови Ради Народних Комісарів СРСР «Про навчання підлітків, що працюють на підприємствах». Згідно з цим документом народні комісаріати союзних республік та обласні Ради депутатів трудящих зобов'язувалися з 1 жовтня 1943 р. організувати у містах та робітничих селищах загальноосвітні школи для підлітків, які бажали без відриву від роботи продовжити свою освіту, тобто режим занять у таких навчальних закладах мав узгоджуватися з робочими змінами. Вже під час першого року існування шкіл для підлітків виявилось, що значну частину їх контингенту складають учні більш старшого віку. Це були молоді люди, чий підлітковий вік припав на роки окупації, що позбавило їх можливості здобути освіту вчасно. Тому весною 1944 р. школи для підлітків було перейменовано на школи робітничої молоді.

В Україні діяло Положення про школи робітничої молоді, яке розробив Народний комісаріат освіти РРФСР, а затвердила 30 квітня 1944 р. Рада Народних Комісарів СРСР. У цьому документі, зокрема, зазначалося, що мета навчальних закладів такого типу надати загальноосвітню підготовку в обсязі семирічної та середньої шкіл, а також «виховати молодь у дусі безмежної любові до Батьківщини і відданості радянській владі». Згідно з Положенням школа робітничої молоді створювалася у складі або 5–7 класів (семирічна), або 5–10 класів (середня). За потребою при школі могла функціонувати підготовча група, де учні здобували початкову освіту. Заняття у школах робітничої молоді (спочатку 3 дні по 3 години, а з 1946 р. 4 дні по 4 години на тиждень), виходячи з умов виробництва, мали проводитися по змінах (ранкових, денних і вечірніх). Свідоцтво про закінчення 7 класу надавало право вступу у середні спеціальні навчальні заклади, а атестат зрілості, що видавався випускнику 10 класу,

відкривав шлях до вступу у вищий навчальний заклад. Вже восени 1944 р. у Києві було організовано 13 таких навчальних закладів, на Дніпропетровщині – 19, у Ворошиловградській області – 13.

Проте тяжкі умови воєнного та повоєнного часу ускладнювали як відбудову зруйнованої системи освіти України, так і створення мережі нових навчальних закладів. У більшості шкіл робітничої молоді в перші роки їх існування не працювали опалення та освітлення, не було достатньої кількості столів, стільців, іншого обладнання. Обласні відділи народної освіти були не в змозі повністю забезпечити їх навчальними планами, програмами, методичними рекомендаціями, підручниками, посібниками, необхідним шкільним письмовим приладдям, укомплектувати педагогічними кадрами.

Виникали проблемні ситуації і на робочих місцях. Адже на підприємствах в умовах жорстких вимог щодо виконання плану системними були факти затримки учнів на понаднормових роботах, перевід на роботу в інші зміни, не надавалися передбачені постановою уряду відпустки під час екзаменів та ін. У результаті поганої організації навчального процесу частина шкіл невдовзі після відкриття припиняла роботу, а ті, які функціонували, працювали незадовільно.

Партійне керівництво та уряд СРСР (і, як наслідок, керманічі Української РСР) цілеспрямовано організовували активну роботу щодо вирішення зазначених проблем. Так, у постанові Ради Міністрів УРСР від 21 вересня 1946 р. підкреслювалося, що боротьба за стабільність контингентів кожної школи робітничої молоді, кожного її класу, за піднесення якості навчально-виховної роботи у цих навчальних закладах повинна бути одним із важливих завдань місцевих Рад депутатів трудящих, Міністерства освіти УРСР та його органів на місцях. Актуальність цієї вимоги була очевидною. Адже країна, втративши значну частину населення внаслідок жорсткого терору 30-х рр. та кровопролитної боротьби з німецькою армією, починала відбудовувати зруйноване війною народне господарство на новому технічному рівні, а тому гостро потребувала швидкого відновлення освіченого людського ресурсу, причому як кваліфікованих робітників, так і спеціалістів з вищою освітою.

Крім того, школи робітничої молоді мали велике значення як важливий засіб ідеологічного виховання, оскільки повинні були, як зазначалося у постанові Ради Міністрів УРСР від 29 вересня 1948 р., «вести наполегливу роботу по озброєнню учнів марксистсько-ленінським світоглядом, виховувати їх в дусі радянського патріотизму і радянської національної гордості, вести непримиренну боротьбу з будь-якими проявами українського буржуазного націоналізму та низькопоклонства перед іноземщиною».

Зауважимо, що перевірку виконання рішень урядів СРСР та УРСР щодо роботи шкіл робітничої молоді здійснював у тому числі Народний комісаріат державного контролю УРСР. Завдяки вживаним заходам у 1947/1948 навчальному році в Україні працювало вже 516 навчальних закладів такого типу.